

Дяконенко Оксана Іванівна,
к.е.н., старший науковий співробітник
відділу проблем формування соціального капіталу,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України
м. Київ, Україна

РИЗИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ УСУНЕННЯ

В умовах загострення соціально-економічних проблем зростають ризики у сфері соціального захисту. В регіонах країни спостерігаються порушення у забезпеченні конституційного права мешканців територіальних громад на матеріальний захист від соціальних ризиків, рівний доступ до суспільних благ та послуг, достатній рівень доходу, ліквідацію глибокого розшарування суспільства, «підтягування» малозабезпечених верств населення до рівня середнього класу. Передумовами виникнення ризиків у сфері соціального захисту є безпекові виклики, незавершеність реформування сфери надання соціальних послуг на рівні територіальних громад, зменшення їх фінансових можливостей, які мають прояв у:

незавершеності формування територіальних структур надання соціальних послуг та неукомплектованості штату працівників, що обумовлює серйозний ризик несвоєчасного отримання соціальних послуг, потрапляння в складні життєві обставини значно більшої кількості осіб, недотримання прав дітей та соціально вразливих категорій населення. Тому доцільно синхронізувати створення структурних підрозділів відповідно до нового адміністративно-територіального устрою та в перехідному періоді прискорити створення територіальних служб надання соціальних послуг на рівні громад;

зростанні в громадах чисельності населення, яке потребує соціального захисту з одночасним зниженням можливостей або збереженням на попередньому рівні їх фінансового забезпечення. Саме тому використання підходу, згідно якого соціальні послуги фінансуються лише за рахунок місцевого бюджету, не є виправданим. Доцільно індивідуально підходити до розвитку територіальних громад, щоб мінімізувати кількість осіб, які можуть бути неохоплені соціальними послугами через стандартизацію та негнучкість державного управління в соціальній сфері. Крім того, що територіальні громади мають різну фінансову спроможність, а отже можуть надавати жителям громади послуги різної якості, забезпечення їх надання потребує наявності значної кількості спеціалістів високої кваліфікації. Для гарантування стабільності фінансового забезпечення надання соціальних послуг і створення однакових умов щодо доступності і якості їх отримання доцільно застосовувати нормативи бюджетного забезпечення на одного жителя з урахуванням економічного стану областей;

існуванні суттєвих відмінностей у регіональному та міжгромадівському рівнях розвитку і як наслідок спроможності забезпечення соціального захисту громадян. В цих умовах держава має створити систему горизонтального та вертикального вирівнювання фінансової та кваліфікаційної спроможності надання соціальних послуг. З цією метою бюджет на соціальні послуги слід розраховувати на основі наявних осіб, які їх потребують, оцінці вартості цих послуг та можливостей місцевого бюджету покрити їх фінансово;

існуванні великої кількості функцій (дослідники налічують близько 15), які покладено на соціального працівника на рівні територіальної громади. Звичайно, це пов'язано зі складним об'єктом роботи, її різноманітним характером тощо [1, с. 65]. Але внаслідок розмивання меж відповідальності існує ризик застосування формального підходу через надмірне навантаження і відсутність важелів реального впливу на ситуацію. Зокрема, слід чітко відокремлювати проблеми, які соціальному працівнику можна вирішити лише спільно з іншими службами, а які можна вирішувати самотужки. Так проблема торгівлі людьми має обов'язково вирішуватись спільно з поліцією і роль соціального працівника тут скоріше допоміжна. Так само, як і надання послуг, від яких отримувачі не можуть відмовитись, певних примусових послуг, які визначено новим законом «Про соціальні послуги» [2]. Це зокрема корекційні програми для батьків, що не виконують своїх обов'язків, чи осіб, які вчинили домашнє насильство. Як наслідок вирішити такі складні проблеми на місцевому рівні можна тільки спільними зусиллями. Тому модель інтеграції соціальних послуг як результат співпраці із закладами освіти, охорони здоров'я та правопорядку є закономірною в умовах нової системи розвитку надання соціальних послуг, однак потребує більш чіткого виокремлення меж повноважень та правил взаємодії між установами;

низьку дієвість регулюючої функції соціальних стандартів в умовах війни та фінансово-економічної кризи через тривале штучне їх заниження. Наслідками такої політики стали ілюзорність соціального захисту у сфері оплати праці та істотне зростання вагомості заходів соціальної допомоги (надання адресної допомоги, субсидій тощо). Спостерігається тенденція до зростання трудового навантаження на одного працівника, а разом з цим – до погіршення здоров'я, накопичення втоми, зростання ризику травматизму. За низьких правової обізнаності працівників та соціальної відповідальності роботодавців, поширення неформальної зайнятості з притаманними їй дискримінацією прав і свобод найманих працівників, неможливості контролю за дотриманням конституційних прав громадян у сфері соціального захисту на тимчасово окупованих територіях, загострюється дисбаланс між витратами робочої сили та її вартістю.

Список використаних джерел:

1. Заяць Т.А., Краєвська Г.О. Соціальні послуги для вразливих категорій населення в територіальних громадах України. *Економіка України*. 2022. № 3. С. 57—74. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.03.057>
2. Про соціальні послуги. Закон України № 2671-VIII від 15.12.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>. (дата звернення: 27.03.2025).